

Tomas Kačerauskas
KŪRYBOS VISUOMENĖ /
CREATIVE SOCIETY
Monografija / Monograph

Vilnius: Technika, 2014, 408 p.
ISBN 978-609-457-762-8

ARŪNAS AUGUSTINAITIS
Kazimiero Simonavičiaus universitetas

NAUJI MOKSLO KONTINENTAI

The New Scientific Continents

SUMMARY

The paper reviews Tomas Kačerauskas' monograph „Creative society“ (2014). According to the author, the monograph integrates the problems of creative society in the highest level of scientific reflection. Since the creative society is a problem for a postmodern future, the monograph is unique and valuable in degree of world science. According to the author, the monograph reaches its objective of forming a field of studies whose focus is a creative society. The author pays attention to passages on creativity in the perspective of existential philosophy, ethics, phenomenology, and hermeneutics. One of the fundamental concepts of the monograph is the “creatial.” It plays the role of the most daily and banal phenomenon of creativity. According to the reviewer, this invention (construction of “creatial”) of T. Kačerauskas is perhaps the most original theoretic and methodological achievement, the keystone for conceptual composition of the book.

SANTRAUKA

Straipsnyje recenzuojama Tomo Kačerausko monografija *Kūrybos visuomenė*. Teigiama, kad ji visapusiškai apibendrina ir įprasmina kūrybos visuomenės problematiką aukščiausiu mokslinės refleksijos lygiu. Kny-

RAKTAŽODŽIAI: kūrybos visuomenė, kūrybinės industrijos, kultūrinė industrija, krealialas.
KEY WORDS: creative society, creative industries, culture industry, “creatial”.

goje keliamas svarbiausias tikslas – suformuoti kūrybos visuomenės studijų lauką. Viena pamatinių monografijos koncepcijų yra niekiškasis kreacialis, kuris T. Kačerausko metodologijoje atlieka pamatinio „atomo“ vaidmenį kaip kasdieniškiausias ar banaliausias kūrybos fenomenas. Šis T. Kačerausko atradimas ar kreacialis konstrukcija yra turbūt originaliausias teorinis ir metodologinis laimėjimas.

ĮVADAS

Tomo Kačerausko naujasis kūrinys tęsia tradiciją talentingai įprasmininti dar mažai pažintus šiuolaikinio mokslo kontinentus. Knyga buvo laukta turint omeny pastarųjų metų autoriaus publikacijas¹. Kita vertus, knyga „maitino“ ir kai kuriuos jo vėlesnius straipsnius². T. Kačerausko monografija *Kūrybos visuomenė*³ taip pat yra simptomiška ir originali Lietuvos padangėje knyga, per kūrybos studijas sintetinti visus šiandienio pasaulio realijas. Tai vienu atokvėpiu parašytas kūrinys, kuris tarsi pakelia au-

toriaus rekonstruojamo pasaulio vaizdą į naują suvokimo ir apibendrinimo pakopą. Tai pirmas bandymas Lietuvoje, ir ne tik Lietuvoje, visapusiškai apibendrinti ir įprasmininti kūrybos visuomenės problematiką aukščiausiu mokslinės refleksijos lygiu. Dėl to monografija yra unikali ir vertinga pasaulinio mokslo mastu, nes kūrybos visuomenė – tai bundančios postmodernios ateities problema, kurios link mokslinio suvokimo ir supratimo takai tikrai dar nėra praminti.

MONOGRAFIJOS SĄVOKOS, KONCEPCIJOS IR PROBLEMOS

Džiugu, kad knyga radosi Lietuvoje ir turėjo ne vieną įkvėpėją ar skatintoją, o tai rodo, kad komunikacijos tyrimo laukas jau pildosi vertingu turiniu. Tai leidžia tikėtis, kad ateityje turėsime lietuviškąją komunikacijos mokyklą. Juo labiau kad pasirinkta tema ir jos leitmotyvas – kūrybos visuomenė – dar labai miglota sąvoka, kuri iškyla iš visai naujos ir sunkiai suvokiamos visuomenės raidos būklės, kurioje kūrybingumo fenomenas tampa pagrindine visuomenės gyvavimo ašimi. Kaip tai atsitinka ir kaip tai vyksta? Pats kūrybingumas yra nepačiuopiamas ir sunkiai aiškinamas reiškinys, kuris svyruoja tarp pažinimo, įkvėpimo, kultūrinio veiksmo ir daugelio kitų briaunų, o ką jau kalbėti apie kūrybingumo „suvaldymo“ ir sujrankinimo

problemas, pradedant kūrybiniu pasaulio suvokimu ir baigiant ekonomikos klausimais.

Paties termino „kūrybos visuomenė“ lietuviškasis vartojimas ir etimologiniai tyrimai taip pat dar nėra pakankamai pagrįsti. Kodėl „kūrybos visuomenė“, gal „kūrybinė visuomenė“, kaip dažnai vartojama populiariuose žiniasklaidos ar viešosios politikos diskursuose, gal „kūrybinga visuomenė“ ar „kūrybiška visuomenė“? Kodėl taip, o ne kitaip? Autorius dar nebando atsakyti į šiuos klausimus, tiesiog konstatuojamas „kūrybos visuomenės“ terminas, kaip šiuo metu labiausiai metodologiškai pagrįstas ir įtvirtintas Kūrybos visuomenės komunikacijos magistrantūros studijų programos⁴ argumentacijoje. Tačiau etimologi-

ja ir jos socialiniai, ekonominiai bei chronologiniai aspektai, leidžiantys suvokti terminijos kaitą, kontekstus ir vartojimo prasmingumą viename ar kitame istoriniame kontekste, būtų pravartūs. Tik tada mes galėtume metodologiškai skirti kūrybingumo raiškas bei paradigmas, sakykim, antikos visuomenėse ar viduramžiuose, modernybėje ar šiandienos postmodernioje epochoje.

Kita susijusi pamatinė kūrybinės visuomenės prielaida, dėl kurios būtų galima įkibti į diskusiją – kūrybingumas kaip kūrybinės visuomenės prielaida, suponuojanti, kad kūrybingumas „buvo visada“ ir štai dabar kažkodėl mes įgyjame kūrybos visuomenės atributus tarsi iš hipertrofiškai išvešėjusio kūrybingumo pertekliaus. Kaip tai atsitinka ir kas tai lemia?

Ši metodologinė atrama uždeda tam tikrą varžantį lanką visai teminės plėtotės konstrukcijai pagal principą – tradicija paremia tradiciją, bet akivaizdu, kad tai varžo naujos kūrybos visuomenės paradigmos suformavimą. Tai reiškia, kad autorius naują problemą traktuoja tradiciškai nusistovėjusiais socio-ekonominiais-kultūriniais rakursais, nors vietoje to galėtų pasižiūrėti, kas gautūsi panagrinėjus kūrybos visuomenę iš aukštesnio abstraktumo skrydžio perspektyvos. Tarkime, šviežesnis (neo)fenomenologinis ar (neo)hermeneutinis pačios postmoderniosios visuomenės kaip kūrybinio žinojimo objektyvavimo, ontologizavimo ir socializavimo plačiąja prasme traktavimas leistų atsisakyti aspektinio panoptikumo principo, kai kūrybos visuomenė tarsi mechaniškai rekonstruojama ar surenkama iš gabalėlių ar fragmentų pagal kūrybingumo

raiškas atskirose srityse ir veiklose. Tokia logika atsispindi ir veikalo struktūroje. Neatsitiktinai tai atveda autoriaus mintį prie distinkcijos tarp „siauresnio“ ir „platesnio“ kūrybos diskursų, kurie tarsi „ištaiso“ pradinio metodologinio taško sukeltus nuokrypius. Ne mažiau tradiciškai kūrybingumas susiejamas su medijomis, kur svarbiausia jungtis įvardijama kaip „žinia“ ir jos perdavimo kanalų bei formų įvairovė⁵. Šių fenomenų santykio analizėje neišryškėja gilieji priešastiniai ryšiai, medijos traktuojamos instrumentiniu požiūriu. Beje, panašiai kontekstiškai pateikiamas ir kūrybingumo santykis su meno ir technologijų raida. Tačiau kartu tai rodo sąmoningai pasirinktą autoriaus poziciją – ne kurti dėsningumais grįstą vientisą kūrybos visuomenės teoriją, o ieškoti tarpdalykinių bendrumų atliekant atskirus „pjūvius“ ir „zondus“ konkrečiose visuomenės gyvenimo srityse. Tai reiškia ir svarbiausią tikslą – suformuoti kūrybos visuomenės studijų lauką. Ir būtent su šiuo uždaviniu T. Kačerauskas susitvarko puikiai.

Nuostabi istorinė kūrybos suvokimo analizė, puiki logika pagal sritis ir veikimo įtakas, visi svarbiausi kūrybinės visuomenės aspektai apmąstyti, įprasminėti ir suaranžuoti, puiki vadovėlinė, pažintinė studijų knyga, kupina puikių minčių, naujų puikiai atskleistų ir pagrįstų lietuvių, naujažodžių, praturtinančių lietuviškąją mintį, kultūrą ir žodyną.

Svarbi kūrybinės visuomenės kaip atskiro tarpdalykinio mokslo traktuotė, nors autorius nesiekia metamokslinės traktuotės, bet vis dėlto pateikia mokslo vietos mokslo sistemoje koncepciją, žymingą esminius (dėsningus) ryšius, ro-

dančius kūrybos studijų vietą pažinimo konsteliacijose. Tarpdalykiškumas – svarbi monografijos ašis, aplink kurią sukasi daugelis spendimų. Kokia yra pati tarpdalykiškumo samprata: tarpdalykiškumas, panaikinant mokslų ir specialių metodologijų ribas naujomis bendrinančiomis pažinimo konstrukcijomis ir paradigmomis, ar mechaniška, surinktinė „paribio“ dalykų mozaika, sudaryta iš skirtingų metodologinių priemonių subendrinimų ir sąsajų?

Labai įdomūs pasažai apie kūrybą ir kūrybiškumą egzistencialistiniu, etiniu, fenomenologiniu, hermeneutiniu ir kitais filosofiniais bei aplinkfilosofiniais nušvitimais, išvalgomis bei paradoksais, peraugančiais, anot autoriaus, į kūrybos žiedus iš niekiškojo kreacalo, kuris autoriaus metodologijoje atlieka pamatinio „atomo“ vaidmenį kaip kasdieniškiausias ar banaliausias kūrybos fenomenas. Šis T. Kačerausko atradimas ar kreacalo konstrukcija yra turbūt originaliausias teorinis ir metodologinis laimėjimas, kertinis akmuo ar teorinis ir metodologinis audinys konceptualiajai knygos kompozicijai. Tai fenomenologinės prigimties aiškinimas, pretenduojantis į universaliją, kuri atrakina visas kūrybos fenomeno raiškas. Kreacialai „pasirodo“ tekste iš pradžių fragmentiškai, po to vis dažniau, o pagaliau knygos pabaiga – tarsi jau apogėjus, pateikiantis kreacialų teoriją. Gal tai autoriaus sumanymas, bet, manyčiau, kad visa iki tol pateikta knygos medžiaga galėjo būti metodologiškai interpretuota kreacialų teorijos požiūriu. Aišku, galima įžvelgti šio požiūrio metodologinę įtaką, bet tam reikia specialių pastangų ir minityse papildomai rekonstruoti saitus siekiant teorinio rišlumo ir išbaigtumo.

Knyga plaukia kaip F. Fellini'io filmų personažai, laike ir erdvėje, gyvenimo dekoracijose ir marginiuose, su visų jų kaleidoskopiškumu ir teatine įvairove. Tai gražu, išpūdinga, bet sunkiai aptariama, labiau sumuojama, o sykiu visa tai leidžia teigti postmodernų paties autoriaus kūrybos suvokimą ir postmoksleją, suplakančią apčiuopiamos tikrovės pulsavimą ir juslinį išpūdį su abstrakčių tipologizavimo procesų mechanika. Visa tai būdinga knygos pirmajam skyriui, kuris apibrėžia patį problemos lauką visuotinai klasifikuojuant tyrimo objektą ir sistemiškai baigiant šią knygos dalį kūrybos visuomenės sąvokų pagal kryptis lentele. Apskritai tai didžiausias ir metodologiškai reikšmingiausias skyrius.

Visi kiti – tai tik detalizuojanti, įpraminanti ir konkretinanti pirmąjį skyrių medžiaga. Išimtis – 29 ir 30 skyriai, kuriuose pateikiama originali, labai įdomi ir perspektyvi fenomenologinė kreacialų teorija.

Knygoje dominuoja labai vaizdus ir pagavus eruditinis pasakojimas, kuris suteikia gausybę asociacijų, reminiscencijų ir kritinių impulsų, bet žiūrint iš griežtesnių metodologinių pozicijų, kartais klaidina. Štai kultūrinių ir kūrybinių industrijų sampratos skyriuje 4.1 virsta chronologinio abstrahavimo sampratomis, kur modernioji logika sumaišoma su istoriškai vėlesnėmis postmodernomis realijomis per reklamą, aukštojo meno rūšis ir medijinius jo fragmentų perdirbinius bei reklamines devalvacijas. Tai, kas galiojo penktajame dešimtmetyje (plg. M. Horkheimeris ir T. W. Adorno⁶) ar dar vėliau (plg. J. Baudrillard'as⁷),

šiuo metu turi jau visai kitokius pavidalus ir tik paviršutiniškai sutampa su prieš keletą dešimtmečių vyravusiais vertinimais. Palyginti su dabartiniu kūrybinio pasaulio vaizdu net J. Howkinas⁸ yra „senukas“, klasifikuojantis kūrybines industrijas pagal moderniosios ekonomikos logiką ir tradicinius kriterijus. Jis išoriškai konstatuoja kūrybinių industrijų augimo pranašumus, bet visiškai bejėgiškai aiškina šio fenomeno socialinę ir ekonominę prigimtį. Net R. Floridos⁹ kūrybinė klasė yra K. Marso¹⁰ ir M. Weberio¹¹ klasių ir stratų parafrazė, nekaltant jau apie P. Druckerio¹² „*knowledge worker*“.

Silpniausia, mano galva, autoriaus aprašyta dalis – ekonominiai ir vadybi-

niai kūrybos bei santykio su socialiniu kapitalu aspektai, jų veiksmingumo (efektyvumo) apmąstymai, darbo pobūdžio ir aplinkų analizė. Tačiau socialinio įprasminimo ir problemos suvokimo požiūriu šie skyriai yra tikrai prasmingi ir būtini – be jų bendras vaizdas nebūtų išbaigtas.

Lietuviškos tradicijos įpynimas – suneksnis uždavinys, tačiau aš pasigedau lietuviškosios komunikacijos mokyklos indėlio analizės, atskirų, nors ir pabirų teorinių bei metodologinių lietuvių autorių pagrįstų segmentų, nors tai būtų tik fragmentai ar atskiros išvalgos (pavyzdžiui, jaunosios kartos autoriaus K. Rudoko¹³ urbanistinių perkūrimų įžvalgų ir pan.).

IŠVADOS

Bendru moksliniu požiūriu darbas yra didelis, puikus ir meistriškas pasiekimas, atitinkantis aukščiausius mokslinės kūrybos, naujumo, originalumo, struktūrinio planavimo, metodologinio pagrindimo, kalbos ir terminologijos pagrįstumo bei rafinuotumo, stiliaus ir dėstymo tobulumo bei eruditinės šaltinių gausos ir citavimo reikalavimus. Manau, kad jis yra geriausiai nusisekęs T. Kačerausko kūrinys, nors, kaip jis rašo įžangoje, parašytas vos ne per prievartą. To negana, drįstu teigti, kad tai – viena iš geriausių pastaruoju metu pa-

rašytų originalių monografijų Lietuvoje, o jos mokslinis vaidmuo tikrai peržengia nacionalines ribas. Siūlyčiau nedelsiant versti šį darbą į anglų kalbą. Esu įsitikinęs jo sėkme didžiausiose ir prestižiškiausiose mokslo leidyklose. Taigi sveikindamas autorių su puikiu moksliniu rezultatu, teigiu, kad monografija atitinka visus moksliniams tyrimams keliamus reikalavimus, yra originali, teoriškai ir metodologiškai nepriekaištingai struktūruota, pagrindžia naujus požiūrius į kūrybos visuomenės studijų raidą.

Literatūra ir nuorodos

¹ 1) Tomas Kačerauskas, Creative economy and technologies: social, legal and communicative issues, *Journal of Business Economics and Management* 13(1), 71–80, 2012; 2) Tomas Kačerauskas, Kūrybos ir kultūros industrijos: filosofiniai, so-

ciologiniai ir komunikaciniai aspektai, *Filosofija. Sociologija* 24(3), 2013, p. 112–120; 3) Tomas Kačerauskas, University as the environment of academic creation, *Synthesis Philosophica* 28 (1–2), 2013, p. 119–129; 4) Tomas Kačerauskas, Kū-

- rybos ekonomikos sektoriai: kūrybinių industrijų sąrašų lyginamoji analizė, *Filosofija. Sociologija* 25(1), 2014, p. 35–43; 5) Tomas Kačerauskas, Kūrybos visuomenės terminai ir sampratos, *Logos* 78, 2014, p. 6–18; 6) Tomas Kačerauskas, Kūrybinė klasė: ekonominiai, sociologiniai, filosofiniai aspektai, *Filosofija. Sociologija* 25(3), 2014, p. 155–163; 7) Tomas Kačerauskas, Artūras Kaklauskas, Kūrybinis miestas: mitai ir utopijos, *Filosofija. Sociologija* 25(3), 2014, p. 190–199; 8) Tomas Kačerauskas, Kūrybos visuomenė: tyrimo metodai ir problemos, *Logos* 80, 2014, p. 6–15; 9) Tomas Kačerauskas, Kultūrinės industrijos kritika ir kūrybinių industrijų problemos, *Logos* 81, 2014, p. 80–90; 10) Tomas Kačerauskas, Kūrybos socialiniai aspektai, *Filosofija, Sociologija* 25(4), 2014, p. 282–289.
- ² 1) Petras Baltrėnas, Edita Baltrėnaitė, Tomas Kačerauskas, Social environment of creativity, *Filosofija. Sociologija* 26(1), 2015, p. 46–54; 2) Tomas Kačerauskas, Povilas Tamošauskas, Sport as factor of creativity, *Filosofija. Sociologija* 26 (1), 2015, p. 64–71; 3) Tomas Kačerauskas, Edmundas Kazimieras Zavadskas, Creative ecology in academic environment, *Filosofija. Sociologija* 26 (3), 2015, p. 239–248; 4) Tomas Kačerauskas, Technologies In Creative Economy And Creative Society, *Technological and Economic Development of Economy* 21 (6), 2015, p. 855–868; 5) Tomas Kačerauskas, Creative Society: Concepts and Problems, *Cultura – International Journal of Philosophy of Culture and Axiology* 12(2), 2015, p. 27–44; 6) Tomas Kačerauskas, Discourses of ecology and the sketches of creative ecology in the context of sustainable development, *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable development* 11(1), 2016, p. 31–39.
- ³ Tomas Kačerauskas, *Kūrybos visuomenė*. Vilnius: Technika, 2014.
- ⁴ Vilniaus Gedimino technikos universitete.
- ⁵ Recenzento požiūrį žr.: Arūnas Augustinaitis, Kūrybinis žinojimas kompleksinėse aplinkose: kūrybiškumo sudaiktinimas, medijavimas ir vizualizavimas, *Filosofija. Sociologija* 21(3), 2010, p. 189–202.
- ⁶ Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Kultūros industrija. *Apšvietos dialektika*. Vertė G. Mikelaitis. Vilnius: Margi raštai, p. 159–217, 2006 (1949).
- ⁷ Jean Baudrillard, *Les stratégies fatales*. Paris: Grasset, 1983.
- ⁸ John Howkins, *Kūrybos ekonomika*. Vertė R. Levickaitė, R. Reimeris. Vilnius: Technika, 2010.
- ⁹ Richard Florida, *Kūrybinės klasės iškilimas*. Vertė J. Barevičiūtė. Vilnius: Technika, 2015.
- ¹⁰ Karl Marx, *Kapitalas: politinės ekonomikos kritika*. Vertė B. Fogelevičius. Vilnius: Vaga, 2009.
- ¹¹ Max Weber, *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*. Vilnius: Pradai, 1997.
- ¹² Peter Drucker, *The New Society*. New York: Harper & Brothers, 1950.
- ¹³ 1) Kastytis Rudokas, Kultūrinė komunikacija: architektūra kaip įvaizdžio formavimo strategija, *Santalka: filosofija, komunikacija*, 2013, Nr. 21 (1), p. 35–45; 2) Kastytis Rudokas, Fogelevičius, Naratyvinė kultūros objektų ir institucijų identiteto praturtinimo metodika“, *Santalka: filosofija, komunikacija*, 2013, Nr. 21 (2), p. 110–118.